

HZ. AİŞE'NİN EVLENME YAŞI İLE İLGİLİ FARKLI BİR YAKLAŞIM

Yard.Doç.Dr.Rıza SAVAŞ

Kaynaklar, genellikle Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'le nişanlanırken altı yaşında olduğunu ve dokuz yaşına geldiği zaman düğününün yapıldığını aktarmaktadır. ¹ Bu rivayetlerin tenkitlerine verilen cevaplar, genelde rivayetlerin doğru olduğu esasına dayanır. Hz. Aişe'nin bahsedilen yaşta nişanlanmasının ve evlenmesinin normal olduğunu ortaya koymak için çeşitli yorumlar yapılır.

Bu yorumlardan en sık tekrarlananı şudur? "İklimi sıcak olan yerlerde kızlar erken gelişir, dokuz on yaşlarında evlenecek çağa gelirler" Bu açıklama herhangi bir istatistikî araştırmaya dayanılarak yapılmış değildir. Acaba sıcak ülkeler için ileri sürülen bu yorum, nüfusun ne kadarını kapsar? İstisnaları var mıdır? Ayrıca bu görüş doğru ise, Hz. Aişe de gerçekten erken mi gelişmiştir? Hz. Aişe'nin vücut yapısı, erken gelişmesine müsait midir? gibi sorular düşünülmeden Hz. Aişe'nin erken evlenmesiyle ilgili yorumlar yapılmaktadır. Halbuki Hz. Aişe'nin vucut yapısıyla ilgili bazı rivayetler, onun ufak tefek biri olduğunu ifade etmektedir. İfk olayının vuku bulmasına, bir bakıma onun bu vucut yapısı sebep olmuştur. Hz. Aişe o kadar hafiftir ki onu, bindiği devenin üzerindeki mahfe ile aşağı indirenler, Medine'ye dönüşte aynı mahfeyi devenin üzerine yüklerken Hz. Aişe'nin mahfenin içinde olup olmadığını farkedememişlerdir. ²

Yine annesinin, zayıf olduğu için düğünü yapılmadan önce, Hz. Aişe'nin beslenmesine ihtimam gösterdiği ve ona şişmanlaması için bol bol hurma yedirdiği gelen rivayetler arasındadır. ³

1) İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubra*, Beyrut, 1968, VIII, 58-62.

2) İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, b.t.y., III, 310.

3) İbn İshak, *Sire*, Konya 1981, s. 239.

Konuyla ilgili rivayetlerin gözden geçirilmesine dikkat çeken Ömer Rıza Doğrul, Hz. Aişe'nin nişanlanırken ve evlenirken bahsedilen yaşlardan daha büyük olması gerektiğine dair bazı rivayetler naklederek yorumlar yapmıştır. ⁴

Bu noktadan hareketle aynı konuda daha evvel bilinenlerle beraber, yeni bazı rivayetleri de kapsayacak şekilde, bir değerlendirme yapmayı uygun gördük. Yukarıda da ifade edildiği üzere, çok yaygın olarak bilinen rivayetlere göre, Hz. Aişe, Hz. Peygamber'le evlenirken dokuz yaşındadır.

Ancak bu rivayetlere uymayan ve Hz. Aişe'yi yaklaşık olarak on yaş daha YAŞLI gösteren bir rivayet bulunmaktadır. Şu andaki tesbitlerimize göre bu rivayet en erken İbn Mende'nin (v. 395 h./1005 m.) "Ma'rifetu's-Sahabe" ⁵ isimli eserinde bulunmaktadır. Adı geçen rivayet şudur: "... Esmâ bint Ebîbekr, Aişe'den on yaş daha büyük-tür. Esmâ, oğlu Abdullah b. ez-Zubeyr öldürülünceye kadar onunla beraber idi. Esmâ yüz sene yaşadı, sonunda gözlerini de kaybetti ve 73 h. senesinde oğlu Abdullah öldürüldükten birkaç gece sonra Mekke'de vefat etti..." ⁶

Esmâ'nın Hz. Aişe'den on yaş daha büyük olduğu ⁷ ve yüz yaşında 73 h. senesinde öldüğü ⁸ başka kaynaklarda da zikredilmektedir.

Buna göre 73 h.'de yüz yaşında ölen Esmâ, hicret esnasında (100- 73= 27) yirmi yedi yaşındadır. Esmâ'dan on yaş küçük olan Hz. Aişe de hicret yılında on yedi yaşındadır. Hicretten sekiz ay sonra evlendiğine göre, ⁹ Hz. Aişe, Hz. Peygamber'le evlenirken yaklaşık olarak on sekiz yaşındadır.

Hicretten önce müslümanların Mekke'deki durumlarıyla ilgili bazı rivayetler de, Hz. Aişe'nin hicret esnasında on yedi yaşında olduğunu destekler niteliktedir. İbn Hanbel'in kaydettiği bir rivayet aynen şöyledir: "Aişe şöyle dedi: Benim aklım kesti keseli ebeveynimi dindar olarak gördüm. Hz. Peygamber hemen her gün sabah veya akşam vakitlerinde bize uğradı. Müslümanlar sıkıştıkça Ebubekir de Habeşistan'a hicret için yola çıktı..." ¹⁰ Bu rivayette Hz. Aişe, Mekke döneminde Ebubekir ailesinin İslam'la irtibatını ve Habeşistan'a hicret öncesini anlatmaktadır. Hz. Aişe'nin, bir başkasından nakletmemesi halinde, Mekke dönemiyle ilgili bu bilgileri bize aktarması, onun bahsedilen olayları kavrayabilecek yaşta olduğunu gösterir. Eğer Hz. Aişe'nin Hicret esnasında sekiz yaşında olduğunu söylersek, Hz. Ebubekir'in Habeşistan'a hicret etmeye niyet ettiği sıralarda onun daha doğmamış olduğunu kabul

4) Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet*, İstanbul 1978, II, 148, III, 259-267.

5) Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ali Yardım, *Hadis I*, İzmir 1984, s. 80.

6) İbn Mende, *Ma'rifetu's-Sahabe*, Köprülü Kütüphanesi, Numara 242, varak: 195 b.

7) İbn Asakir, (*Tarihu Dimaşk*) *Teracimu'n-Nisa*, Dimaşk 1982, s. 9, 10, 28.

8) el-Mes'udî, *Murucu'z-Zeheb*, II, 39.

9) İbn Sa'd, *a.g.e.*, s. 58.

10) İbn Hanbel, *Musned*, İstanbul 1982, IV, 198.

etmek zorunda oluruz. Bu durumda da bahsedilen olayları anlatması mümkün olmaz. "Hz. Aişe, bu olayları daha sonra öğrenmiş ve aktarmıştır" şeklindeki bir yaklaşım, rivayeti iki kısma ayırmak suretiyle yapılabilir. Rivayetin ilk kısmı, hicretten üç dört sene önceki durumu, ikinci yarısı ise Hicretten sekiz dokuz sene öncesini bildirmektedir. Bu yorum bizce zorlama ve yanlıştır. Çünkü rivayetin ilk kısmını, Hz. Aişe'nin, başkasından aktarmadığı açıktır. İkinci kısmın ise birinci ifadenin devamı şeklinde anlaşılması, hem arapça ifade açısından hem de zihni tutarlılık açısından daha makuldür.

İbn İshak, İslam'a girenlerin listesini verip açıklamalar yaparken Hz. Aişe'nin adını, Habeşistan'a hicretten önce müslüman olanlar arasında zikretmektedir. ¹¹ Hicret esnasında sekiz yaşında olan bir çocuk Habeşistan'a hicret zamanında henüz doğmamıştır. İbn Hişam da aynı rivayeti aktarmıştır. ¹² Her iki eserde de İslam'a girenlerin isimleri, kronolojik esasa göre sıralanmıştır. Bu listelerin tanziminde İslam'a girişteki kıdem esas alındığı açıktır.

İbn Asakir, Muhacirlerin İslam'a ilk girenlerini sayarken, Hz. Aişe'yi bahsettiğimiz listeden çıkarmış, fakat bunu eksik yapmıştır. ¹³ İbn İshak ve İbn Hişam, Hz. Aişe'yi ilk müslümanlar arasında sayarken onun bu sırada küçük yaşta olduğunu ifade için "Küçük olduğu halde Aişe" veya "Aişe bnt Ebibekr. O, bu günlerde küçüktü" diye kaydederler. ¹⁴ İbn Asakir, "küçüklük" özelliğini Esmâ bint Ebibekir için kullanmıştır. Halbuki Esmâ, yaklaşık olarak ondört onbeş yaşlarında iken Hz. Peygamber, İslam'ı getirmiştir. Muhtemelen, Esmâ, İslam'ı kabul ettiği sırada genç bir kızdı, yani küçük değildi. Küçük olan, ondan on yaş daha sonra dünyaya gelen Hz. Aişe'dir.

Bu rivayet de Hz. Aişe'nin Medine'ye hicret yılında on yedi yaşında olduğunu desteklemektedir. Belli ki İbn Asakir, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'le evlenirken dokuz yaşında olduğunu ifade eden rivayetlerin etkisiyle İbn İshak ve İbn Hişam'ın bahsettiğimiz listelerini değiştirmeye kalkışmış ve bunu da yarım yapmıştır.

Yine Mekke dönemiyle ilgili olarak Hz. Aişe'nin yaptığı açıklamalar oldukça dikkat çekicidir. el-Buhari'nin kaydına göre Hz. Aişe, "Ben Mekke'de henüz oynayan bir çocuk idim, "Kıyamet onların azab ile va'dedildikleri gündür. O ne korkunç, ne

11) İbn İshak, *a.g.e.*, 124.

12) İbn Hişam, *a.g.e.*, I, 271.

13) İbn Asakir, *a.g.e.*, 10.

14) İbn İshak'ın rivayeti:

İbn Hişam'ın rivayeti:

İbn Asakir'in rivayeti:

acı bir gündür" 15 ayeti inmişti" 16 demektedir. Bu ayet, yaklaşık olarak nübüvvetin dördüncü yılında nazil olan el-Kamer suresindedir. 17 O dönemi ve olayları tafsilatıyla bildiğine ve kavradığına göre Hz. Aişe'nin, o yıllarda yaklaşık olarak sekiz dokuz yaşlarında, Medine'ye hicret esnasında ise on yedi yaşında olması daha makuldur. Zaten Hz. Aişe'nin yukarıda kaydettiğimiz açıklamalarından da bu anlaşılmaktadır. 18

Burada Hz. Peygamber'in, Hz.Aişe ile nişanlanması olayına bizim gördüğümüzü destekler mahiyette olan bir rivayetle dikkat çekmek istiyoruz. Hz. Hatice'nin ölümünden sonra Hz.Peygamber, Mekke döneminin o sıkıcı atmosferinde iyice sıkılmış ve evindeki çocukların ve ev işlerinin yükü de omuzlarına binmişti. Bunu farkedene Havle bint Hakim isimli bir müslüman kadınla Hz. Peygamber arasında şu konuşma geçti:

Havle: "Ya Rasulellah evlenmeyecek misiniz?"

Hz.Peygamber: "Kiminle"

Havle: "İstersen bakire kızla, istersen dul kadınla"

Hz. Peygamber: "Bakirelerden kiminle evlenebilirim?"

Havle: "Allah'ın yarattıklarından senin en çok sevdiğin Ebubekir'in kızı Ayşe"

Hz. Peygamber: "Dullardan..."

Havle: "Dullardan Sevde bint Zem'a b. Kays ile"

Havle daha sonra Hz.Ebubekir'in evine geldi ve Hz. Aişe'nin annesi Ummu Ruman'a durumu bildirdi. O da Hz. Ebubekir'in gelmesini bekliyelim diye Havle'ye teklifte bulundu. Hz. Ebubekir geldi ve durumu öğrenince" o kardeşinin kızıdır, ona kardeşinin kızıyla evlensi caiz midir?" dedi. Havle Hz. Peygamber'e olanları aktarıncaya o, "Onun yanına dön ve ona bizim kardeşliğimizin din kardeşliği olduğunu bu sebeple onun kızının bana helal sayıldığını söyle" diye buyurdu. Havle, Hz. Ebubekir'e döndü ve durumu aktardı. Hz.Ebubekir daha önce Hz.Aişe'yi Cubeyr b.Mutim'e nişanlamıştı. Fakat bu aile, Hz.Aişe'yi almak istemediklerini çünkü oğullarının kapıpederinin etkisinde kalarak atalarının dinini terkedip müslüman olabileceğini ileri sürerek nişanı bozar. Hz.Ebubekir de kızı Aişe'yi Hz.Peygamber'e nişanlar. 19

Rivayetin sonunda Hz.Aişe'nin bu sırada altı yaşında olduğu açıkça kaydedilmekte ise de et-Taberi'nin kaydettiği bu rivayet, Aişe'nin bu yıllarda altı yaşında

15) el-Kamer (54), 46.

16) el-Buharî, *Sahih*, VI, 54 (Tefsir, Suretu'l-Kamer (54), 7).

17) İlk nazil olan sureler için bakınız: es-Suyutî, *el-İtkan*, Beyrut 1987, I, 29, 50.

18) Ömer Rıza Doğrul, *a.g.e.*, II, 148.

19) et-Taberî, *Tarih*, Beyrut 1967, III, 161-163.

olmadığının işaretlerini taşımaktadır. Çünkü Hz.Peygamber'in Hz. Hatice'nin ölümünden sonra hemen evlenmesi gerektiğine inanan Havle'nin, altı yaşında bir çocukla evlenmesini ona teklif etmesi çok tutarsız bir yaklaşım olur. Hem de bu teklif, iki alternatif şeklinde yapılmıştır. "Bakire kız istiyorsan Aişe, dul kadın istiyorsan Sevde" diye yapılan bir teklifte Aişe'nin altı yaşında olduğunu söylemek hiç de makul değildir. Bu ifadesiyle Havle, Hz.Peygamber'in iki seçenektan birini tercih edebileceğini anlatmak istemiştir. Sonra her iki kadının da istenmesi fikri nasıl oluştu? bu konuda bir netlik yoktur. Kanaatimize göre Hz. Aişe'nin on dört on beş yaşlarında genç bir kız olması, Hz. Peygamber'in ise Hz.Hatice'nin yerini doldurabilecek olgunlukta bir hanıma ihtiyaç duyması sebebiyle Sevde ile evlenmesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Çünkü Hz.Hatice öldükten sonra Hz.Peygamber'in çocuklarına bakacak ve ev işlerini yürütecek kimsesi yoktu. Bunu ondört onbeş yaşlarında bir kızın yapması, imkansız değilse de zordur. Ayrıca bu sırada Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e ve müslümanlara baskılarını artırmışlardı. Bu sebeple Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrılıp yeni bir yer bulma çabası içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda en uygun olan halin, Sevde ile evlenip Aişe'nin düğününün ertelenmesi olduğu anlaşılmıştır diyebiliriz.

Yine bu rivayetten anlaşılan bir başka nokta da şudur: Daha önceden Aişe'ye talib olan aile, ondan vazgeçmelerine sebep olarak ileri sürdükleri "Hz. Ebubekir'in, damadını kendi dininden ayırıp İslam'a sokacağı" şeklindeki ifade, Hz. Aişe'nin nişanının, İslamî tebliğin başlamasından ve Hz. Ebubekir'in bu konuda faal olarak çalışmasından önce yapıldığını ortaya koymaktadır.

Yaygın kanaate göre bu nişan bozulduğu sırada Hz. Aişe, altı yaşındadır. Olayın Nübüvvetin onuncu yılında cereyan ettiğini düşünürsek, Tebliğin başladığı yıllarda Hz. Aişe'nin doğmamış olması gerekir. O halde Hz. Aişe, ilk nişanının bozulduğu sırada, altı yaşında değil, on dört on beş yaşlarında genç bir kızdır diyebiliriz.

Burada bir başka noktaya da dikkat çekmek istiyoruz. Ummu Ruman'la evlenen Hz. Ebubekir'in ondan Abdurrahman ve Aişe isminde iki çocuğu olduğu bilinmektedir. Aksini ifade eden bir delil olmadığına göre, o dönemin şartları içinde düşünüldüğü zaman, bu iki, ana-baba bir kardeş arasında bir iki yaş farkı vardır denebilir. Yani Abdurrahman b. Ebibekir'in Hz.Aişe'den bir iki yaş daha büyük olduğu söylenebilir. Bedir savaşına müşrik saflarında katılan Abdurrahman'ı yaklaşık olarak yirmi yaşlarında ²⁰ kabul eder ve Aişe'yi de Hicret esnasında sekiz yaşında düşünürsek arada oniki yaş fark olacağını görürüz. Hicret esnasında Hz.Aişe'yi on yedi yaşında kabul edersek, Abdurrahman'la aralarında bir iki yaş fark olur. Bizce makul olan da budur.

Rivayetlerde verilen rakamlar, her zaman gerçeği yansıtmaz. Çünkü verilen rakamlar bazen tahminidir. Bu gün bile bize "falan arkadaşın kaç yaşındadır?" diye bir

20) İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Ğabe*, Kahire 1970, III, 467.

soru yöneltildiği zaman çoğu kere tahminî bir rakam söyleriz. Mesela Hz.Hatice'nin Hz. Peygamber'le evlenirken kırk yaşında olduğunu söyleyenlerin yanında yirmisekiz yaşında olduğunu aktaran rivayetlerde bulunmaktadır. ²¹

Yine Hz. Peygamber'in hanımlarından biri olan Meymune bint el-Haris'in, 61 h. tarihinde öldüğünü söyleyenlerin ²² bulunmasıyla birlikte, onun 51 h. tarihinde vefat ettiğini nakledenler de vardır. ²³

Kaynaklarda, bunun sayısız örnekleri vardır. Bu konuya son bir örnek olarak Ata b. Yesar isimli bir alimin vefat tarihini vermek istiyoruz. el-Vakidî, Ata b. Yesar'ın ölüm tarihini 103 h.olarak verirken, başkaları 94 h.tarihini aktarmışlardır. ²⁴

En muteber kaynaklarımız bile bunlara benzer rivayetler ihtiva ettiğine göre Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'le evlenirken dokuz yaşında olduğunu ifade eden rivayetlerin kesin olarak doğru olduğunu iddia etme imkanına sahip değiliz.

Bütün bu rivayetlerden sonra, Hz. Aişe'nin yaşını yaklaşık olarak on yaş daha küçük gösterip onun hicret esnasında sekiz yaşında olduğunu ifade eden nakillerin yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Bu yanlışlığın nasıl yapıldığı konusunda elimizde açık bir delil olmadığı için genelde bu tip rivayetlerde yapılan yanlışlıkların bu konuda da yapıldığı düşünülebilir. Yanlışlık bazen raviden, bazen müstensihden ve bazen de daha evvel yapılmış bir hatanın farkına varamamaktan kaynaklanmaktadır. Eğer bir konuda önemli bir alim hata yaptıysa, daha sonrakiler o kişinin hata yapmayacağını kabul ederek mevcut doğru rivayetleri yanlış görme ve onları değiştirme çabasına yönelirler. Böylece küçük bir yanlışlık, beraberinde daha başka yanlışlıkları da getirir. bunun örneğini yukarıda verdiğimiz İbn Asakir rivayetinde görmekteyiz.

21) İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 16-17.

22) İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 140.

23) ed-Dimyatî, Ebu Muhammed Abdülmü'min b.Halef b. Ebilhasan, *Nisau Rasulillah*, Beyrut 1989, s. 86.

24) İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 174.